

הרב ראובן הילר

הפרשת תרו"מ מזרעים

ראשי פרקים

הקדמה

- א. דין זרע שאינו נאכל.
- ב. הזורע זרעים שראויים למאכל, לאחר גמר מלאכתם.
- ג. הזורע זרעים שראויים למאכל, לפני גמר מלאכתם.

הקדמה

הרבה ישובים מגדלים תפוחי אדמה ובצל לצורך פרנסתם. המגדל מקבל תפוחי אדמה שבעצם ראויים לאכילה מזן המתאים לו, מחטא אותם ובהגיע העת הוא זורע אותם. כמובן מתעוררת השאלה האם תפוחי אדמה אלו, שהוא קיבל לצורך הזריעה, חייבים בתרומות ומעשרות או לא? מה הדין כאשר שכחו לזרוע? בבצלים שיטת הזריעה היא שונה: זורעים תחילה זרעי בצלים לאחר מכן לוקחים את הבצלולים שגדלו, מנקבים אותם וזורעים אותם שוב. גם כאן נשאלת השאלה האם יש להפריש תרו"מ מהבצלולים? מה הדין אם לא מירחו בצלולים אלו? האם גם אז יש להפריש מהם תרו"מ? בנושאים אלו יעסוק מאמרנו.

ישנם כמה סוגי זרעים שהדינים שלהם שונים זה מזה ובפתח מאמרנו ברצוננו לפרטם.

א. זרע שאינו נאכל – חלק גדול מהזרעים מופקים ע"י שנותנים לירק לגדול זמן ממושך ואז הוא מוציא תפוחת שבתוכה זרעים, כך למשל מופקים זרעי בצל וכדו'. יש ירקות שהזרעים מוצאים מתוכם ע"י יבוש ועיבוד כגון פלפל, מלפפון ועוד. סוג זה של זרעים אינו ראוי לאכילה.

ב. זרע הנאכל – כגון גרעיני חיטה שמהם מפיקים את החיטה. גרעינים אלה ראויים לאכילה ומשמשים גם לזרע.

גם בבצל, השיטה היא לזרוע בתחילה זרעים (שאינם ראויים למאכל) לאחר מכן מוציאים את הבצלולים הקטנים, וזורעים אותם שוב בצורה מרווחת. בצלולים קטנים אלו ראויים בהחלט למאכל. וכן בדרך כלל קטניות נחשבות כזרע הנאכל.

בתוך התחום הזה של זרע הנאכל ישנן שתי חלוקות משנה:

1. דבר שזרעו כלה – דהיינו שלאחר שזרעו אותו ויצא הירק, הזרע עצמו נרקב ונעלם (כגון חיטה ועוד).

2. דבר שאין זרעו כלה – כלומר הזרע שנזרע מתרחב וגודל והוא עצמו נשאר כגון, בצלולים, תפוחי אדמה ועוד.

א. דין זרע שאינו נאכל

זרע שאינו נאכל בודאי פטור מתרו"מ. המקור לדין הזה הוא במשנה (מעשרות פ"ה מ"ח) וז"ל המשנה:

"זרע לוף, זרע כרישים, זרע בצלים, זרע לפת וצנונית ושאר זרעוני גינה

שאינם נאכלים – פטורים מן המעשרות."

ונפסק ברמב"ם (הל' תרומות פ"ב ה"ג):

"זרעוני גינה שאינם נאכלים... פטורים מן התרומה ומן המעשרות

מפני שאינם אוכל אדם."

אלא שיש ללבן ולברר גם הלכה פשוטה זו כי ניתן ללמוד ממנה כללים חשובים בדין תרו"מ בזרעים.

המשנה (שם) אחר שמלמדת אותנו שהזרע פטור מן המעשרות מוסיפה: "ונלקחין מכל אדם בשביעית, שאעפ"י שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו".

מפרש הר"ש שביטוי זה: "הרי אלו יאכלו" עולה על הזרע שיוצא מהלפת והצנן. זרעים אלו נחשבים חולין, ומותרים באכילה לזרים.

ולכאורה דברים אלו הם תמוהים שהלא עוסקים אנו במשנה זו בזרעים שאינם נאכלים, ומה פירוש: "הרי אלו יאכלו"? כדי להשיב על תמיהה זו נדחק החזו"א להסביר שכוונת המשנה היא: נאכלים ע"י הדחק.

הרמב"ם בפהמ"ש מפרש אחרת לגמרי ואומר, שמדובר בלוקח זרע שהוא בעצמו תרומה, וזרע אותו. הצומח ממנו יהיה חולין, כי כל דין "גידולי תרומה – תרומה" הוא רק בזרע הראוי לאכילה, אך בזרע שאינו ראוי לאכילה אין דין כזה וגם הגידולין יהיו חולין.

הקושיה שהקשינו לעיל על הר"ש קשה היא ג"כ על הפירוש של הרמב"ם. הזרע אינו ראוי לאכילה וא"כ איך שייך לדבר על הזרע שהוא תרומה?

המשנה מביאה את דין זרעוני הגינה – הפטורים מתרו"מ. במאמר מוסגר מובא היתר לקחתה מכל אדם בשביעית, ולאחר מכן: "שאעפ"י שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו".

נלענ"ד לומר כאן פשט חדש שתצא ממנו נפק"מ גדולה בין הר"ש לרמב"ם, כי יש לעיין בלשון המשנה, שכנימוק לפטור ממעשרות על זרעוני גינה כותבת: "שאעפ"י שאביהן תרומה הרי אלו יאכלו". לשון זה קשה. יש כאן לכאורה דין נוסף! שזרעים שאינם ראויים לאכילה – כשם שפטורים ממעשרות, כך לא חל עליהם שם תרומה. מאידך הלשון "שאעפ"י" מורה שהמשנה רוצה להוכיח את הפטור ממעשרות בזרעים שאינם ראויים לאכול מדין תרומה, אך לא ברור מהי ההוכחה.

כדי ליישב קושיא זו הוכרח הרמב"ם לפרש בדרכו המיוחדת כיון שאנו הלא אומרים שזרעים פטורים ממעשרות ואין עליהם דין טבל, אעפ"י שהצנן או הבצל עצמו שממנו יצאו הזרעים – חייב במעשרות. וזה קשה כי הלא חיוב במעשרות צריך לכאורה להיות על הבצל וכל היוצא ממנו, שמשמשים בו, ואם משתמשים גם בזרעים מדוע שלא יחויבו במעשרות?

על זה הביאה המשנה את הראיה מהדין של גידולי תרומה. אם שתל בצל שהוא תרומה הזרעים שיוצאים ממנו הם גם תרומה. עם כל זה, אם נזרע זרעים אלו, הירק שיצא מהם לא יהיה תרומה. אעפ"י שבדרך כלל קיים הכלל ש"גידולי תרומה – תרומה", בכה"ג שהזרע אינו ראוי לאכילה – גידוליו אינם תרומה. הוא הדין נמי

גם לגבי מעשרות: אף אם נאמר שהזרעים יחשבו טבל, עם כל זה לא יהיה צורך להפריש מהם תרו"מ לפני זריעתם וגידוליהם יהיו מותרים.

יוצאת א"כ נפק"מ בין הר"ש לרמב"ם במקרה שאדם שתל בצל תרומה. לר"ש אין כלל דין תרומה על הזרעים והרי הם חולין לכל דבר, בעוד שלרמב"ם יש גם על הזרעים דין תרומה. המשמעות לכך שיש לזרעים דין תרומה היא שאסור לטמאם, ואם זר ירצה לאוכלם יהיה לו אסור, אך כיון שאין עליהם דין טבל אם יזרעו אותם, הגידולים יהיו מותרים.

יש להעיר כאן שמסתבר שישנו הבדל בין הרמב"ם בפירוש המשנה לבין הרמב"ם במשנה תורה. כאמור לעיל בפירוש המשנה משתמע שיש דין תרומה לזרע תרומה אעפ"י שאינו ראוי לאכילה. לעומת זאת, במשנה תורה משתמע שיש לזרע זה דין חולין.

עכ"פ לאור דברי הרמב"ם בפירוש המשנה צריך להבין את המשנה (תרומות פ"ט מ"ו). נאמר שם:

"הטבל גידוליו מותרים... אבל בדבר שאין זרעו כלה, גידולי גידולין אסורים, ואיזהו דבר שאין זרעו כלה? כגון הלוף והשום והשום והבצלים וכו'".

נמצאנו למדים שבבצלים אפילו גידולי גידולים אסור, וקשה: שהלא בורעי בצל אמרנו ברמב"ם הן בהל' תרומות פ"ב ה"ג והן בהל' תרומות פ"א הכ"ב שגידולי הזרע שאינו נאכל מותרים!

יש ע"כ להבחין בין זרע (בצל) הנאכל לזה אשר לא נאכל. במשנה (תרומות פ"ט) מדובר בבצלצולים שראויים למאכל, שאם זרעו אותם טבל גם הגידולים שיבואו אח"כ יהיו אסורים (ולשון המשנה "גידולי גידולין" כוונתה להתפצלות המרובה של הבצלצולים להרבה בצלים), בעוד שהמשנה במעשרות (פרק ה') עוסקת בזרע הבצל שאין לו דין אוכל ולכן גם הגידולים יהיו מותרים.

עפ"י מתיישבת תמיהה על לשון הרמב"ם. בפ"ב (מהל' תרומות ה"ב) הרמב"ם מונה גם את זרע הבצל בין זרעוני גינה שאינם נאכלים. לעומת זאת בפ"א (הכ"ב) כאשר הרמב"ם מביא דוגמאות לזרעוני גינה שאינם נאכלים הוא אינו מזכיר את הבצל. מדוע?

עפ"י הנ"ל הדבר מיושב. בפ"ב לגבי תרו"מ אה"נ שמזרעי בצל לא מפרישים תרו"מ, ולכן הרמב"ם מונה גם את זרע הבצל. בפ"א כשהרמב"ם מדבר על דיני גידולי גידולים, אי אפשר לדבר על הבצל בצורה כוללת שהרי אנו מבחינים בין בצלצולים שאם זרעם גידוליהם יהיו אסורים, לבין זרעי בצל שאם זרעם גידוליהם יהיו מותרים. הרמב"ם העדיף א"כ לתת דוגמאות של זרע לפת או צנון, שבהם ההבחנה שהזכרנו אינה קיימת.

הראב"ד (פ"א מהל' תרומות הכ"ב) תמה על הרמב"ם, מדיחן למד שזרעים שאינם נאכלים בתרומה - גידוליהם מותרים. ותמהו עליו הכס"מ ואחרונים נוספים

שלכאורה זוהי משנה מפורשת! ואכן החזו"א² מתקן את גירסת הראב"ד. ברצוננו להביא הסבר מעניין וחדשני³ לדברי הראב"ד שמסתדר לפי הסברנו במחלוקת הרמב"ם והר"ש, ואני ארחיבו במקצת. יתכן שהראב"ד יפרש את המשנה כשיטת הר"ש, דהיינו, שהמשנה אינה עוסקת כלל בדיני גידולים (כפי שפירש הרמב"ם בפהמ"ש) אלא המשנה עוסקת בזרעים ואומרת שהם מותרים באכילה ללא תרו"מ.

מה יהיה הדין אם יקחו זרעים אלו של תרומה או של טבל ויזרעו אותם? הרמב"ם הבין מהמשנה שהגידולים יהיו מותרים כי נזרעו מזרע שאינו נאכל. בהסברת הדברים ברצוני להרחיב מעט. אם נעיין בהשגת הראב"ד על ההלכה הקודמת ברמב"ם⁴ נראה שלראב"ד שיטה מיוחדת בהבנת גזירת חז"ל על גידולין⁵. הרמב"ם מבין שגזירת חז"ל היתה בין על גידולי תרומה ובין על גידולי טבל, בין על דבר שזרעו כלה ובין על דבר שאין זרעו כלה, ובכולם חז"ל החמירו אף שמעיקר הדין הם היו חולין. לדעת הראב"ד בדבר שאין זרעו כלה לא פוקע שם תרומה או טבל אף מהגידולין ועל כן גזירת החכמים היא רק על דבר שזרעו כלה. עפ"י מבין הראב"ד שגם זרעים שאינם נאכלים, אם זרעם אינו כלה, כמו שבאמת קורה בלפת, צנון ובצל, הדין הוא שגידוליהן יהיו אסורים אעפ"י שלענין אכילה הם יהיו פטורים מתרומות ומעשרות, כיון שזהו זרע שאינו נאכל.

על כך מקשה הראב"ד, מה המקור לדין הזה? המשנה (כפי שהסבירה הר"ש) אינה עוסקת כלל בגידולים, ויתכן לומר שאעפ"י שהזרע מותר באכילה ללא הפרשת תרו"מ, זהו דין מיוחד לגבי החיוב בתרו"מ, ואעפ"י כן אם נזרע את הזרע הגידולין יהיו אסורים.

אם נפרש כך בשיטת הראב"ד זה יהיה חידוש גדול אף שהוא קצת מוקשה מהסברא. בכך תתורץ יפה סתירת המשניות שהבאנו לעיל. במסכת מעשרות (פ"ה מ"ח) נאמר שזרע הבצל – פטור מתרו"מ בעוד שבמס' תרומות (פ"ט מ"ו) נאמר שגידולי הבצל – חייבים בתרו"מ. לפי"ז אין צורך להבחין בין הבצל לזרע, אלא ההבדל הוא שאעפ"י שהזרע עצמו אם יאכלוהו פטור ממעשרות בכל אופן אם יזרעהו גידוליו יהיו אסורים.

סיכום

זרע שאינו נאכל לכו"ע פטור מתרו"מ. זרע של תרומה: לשיטת הרמב"ם⁶ ייחשב כתרומה ויהיה אסור באכילה לזרים אפילו בדבר שאינו נאכל, משא"כ לשיטת הר"ש דינם כחולין גמורים.

2. חזו"א מעשרות א' כ'.

3. ההסבר מובא בברם ציון אוצר התרומות ח"ב עמ' מ"א.

4. רמב"ם הל' תרומות פ"א הכ"א.

5. גזירה זו היא מ"ח דבר שגזרו משרבו בית שמאי על בית הלל, ומובאת במס' שבת י"ז ע"ב.

6. בפירוש המשנה.

אם זורעים זרע שאינו נאכל: לדעת הרמב"ם ודעימיה דין "היוצא" כדין חולין גמורים, לדעת הראב"ד בדבר שאין זרעו כלה אף שהזרע אינו נאכל – הגידולין אסורים.

ב. הזרע זרעים שראויים למאכל לאחר גמר מלאכתם

בזרעים הראויים לאכילה ונתמרחו כגון גרעיני חיטה שהחליט אח"כ לזרעם, חייב לפני הזריעה להפריש מהם תרו"מ.

המקור לדין הזה בתוספתא (דמאי פ"א ה"ג): "אין זורעין את הטבל וכו'" וכך נפסק גם ברמב"ם (הל' מעשר פ"ו ה"ג).

לכאורה די ברור מהרמב"ם שאם המרוח היה ע"מ לזרוע החיוב בתרו"מ אינו מהתורה אלא רק מדרבנן⁷. ראייה לכך מהרמב"ם בפ"ב מהל' מעשר ה"א שפוסק: "אינו חייב להפריש מן התורה אלא הגומר פרותיו לאוכלם לעצמו, אבל הגומר למכרם פטור מן התורה וחייב מדבריהם שנאמר 'עשר תעשר ואכלת...' אינו חייב אלא הגומר תבואתו לאוכלה".

משמע מדברי הרמב"ם שהגומר תבואתו בשביל לזרוע (ולא בשביל לאכול) – פטור מהתורה וחייב רק מדרבנן⁸, ודין זה יבורר להלן בפרק הבא. לעומת זאת, אם קטף את הפירות ע"מ לאכול ואח"כ נמלך עליהם למכרם או לזרעם ברור שכבר נתחייבו מדאורייתא, והעובדה שחזר בו אינה משנה את חיובם, וכפי שמבואר במנ"ח מצוה שצ"ה ובחזו"א דמאי ד' ב' וכן נראה בדברי הרמב"ם הלכות מעשר פי"ג הט"ו.

ראינו כבר בפרק הקודם שהנפק"מ בין ירק שזרעו כלה לירק שאין זרעו כלה היא לגבי גידולין.

1. בירק שזרעו כלה, אעפ"י שלכתחילה יש להפריש ממנו תרו"מ, בדיעבד אם זרעו בעודו טבל ואי אפשר ללקטן – מותר, אך בדבר שאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולים אסורים עד שלש גרנות⁹.

2. ישנה נפק"מ נוספת בין זרעו כלה לבין אין זרעו כלה בגידולי גידולין. אם זרעו את גידולי התרומה: בדבר שזרעו כלה – גידולי הגידולין מותרים, ובדבר שאין זרעו כלה – רק אם רבו הגידולים על העיקר יהיה מותר⁹.

7. עי' בספר המפתח לרמב"ם פרקל ספד"ר ראה פ' ל"ג ד"ה ומש"כ שהוא דאורייתא, ועי' שם מקורות לאומרים ברעת הרמב"ם שהוא דרבנן. ועי' חזו"א דמאי ד' ב' ושביעית א' ה' שזרע נחשב הנאה של כילוי. ולדעת הרמב"ם הנאה של כילוי אסורה מדאורייתא בין בטבל ובין בתרומה, ולכן החזו"א כותב אליבא דהרמב"ם שאם מירח ע"מ לזרוע אינו חייב בתרו"מ מן התורה אך אם מירח לאכילה ואח"כ זרע חייב מדאורייתא כי בכה"ג הוי הנאה של כילוי. ועי' בתורת הארץ פ"ב אות י"ז שמסתפק אם זריעה נחשבת הנאה של כילוי. הערת עורך (י.פ.).

8. רמב"ם הל' מעשר פ"ו ה"ו.

9. רמב"ם הל' תרומות פ"א הל' כ"א – כ"ב.

במקרה שהזרע עצמו תרומה, בין בדבר שזרעו כלה ובין בדבר שאין זרעו כלה – הגידולין אסורים משום קנס חכמים.

ג. הזרע זרעים שראויים למאכל לפני גמר מלאכתם

ברצוננו לברר מהו הדין כאשר רוצים לזרוע זרעים שראויים למאכל לפני גמר מלאכתם, אם חייבים להפריש תרו"מ או שמא פטורים.

במסכת פאה (פ"א מ"ו) נאמר:

"ונוטל מן הגורן וזרוע ופטור מן המעשרות עד שימרח, דברי רבי עקיבא".

וכתב הברטנורא שמקור דברי ר"ע מהפסוק "עשר תעשר... ואכלת". ר"ע לומד מהמילה "ואכלת" – פרט לזרע שאיננו אוכל, ולכן פטור מתרו"מ מדאורייתא, אלא שחכמים גזרו מדרבנן, וכל גזירתם היתה אחר מרוח ולא לפני מרוח. מקור הדברים נמצא במסכת בבא מציעא דף פ"ח. מסופר שם על "בני חנון" שהיו מתחמקים מלהפריש מעשרות כי דרשו מהפסוק: "עשר תעשר... ואכלת" – פרט למוכר שפטור מתרו"מ. אע"פ שדרשתם נכונה, עכ"ז, כיון שמדרבנן גם המוכר צריך להפריש תרו"מ, והם נהגו עפ"י דבר תורה ועברו על דברי חכמים, לכן הם נענשו, שחברו חנויותיהם.

הירושלמי (פאה פ"א הלכה ו') אומר:

"איתא רבי עקיבא כחנויות דבני חנן דתני למה חרבו חנויות דבני חנן ג' שנים קודם שחרב ביהמ"ק? שהיו מוציאים פירותיהם מן המעשרות דהוי דרשינן "עשר תעשר" – פרט ללוקח. "ואכלת" – פרט למוכר".

מהי כוונת הירושלמי שר"ע כבני חנן?

הר"ש על המשנה מסביר שכוונת ר"ע לאפוקי מבני חנן כי ר"ע סובר שחייב המוכר להפריש תרו"מ מדרבנן גם אם הוא לקח את הפירות לאחר המירוח, בניגוד לבני חנן.

פירוש זה מוקשה מאוד, לע"ד.

א. וכי לפי רבנן לא חייבים במעשרות מדרבנן לאחר מרוח? ומדוע נוקט הירושלמי שר"ע בא לאפוקי מבני חנן?

ב. כתוב בגמ' "אתיא ר"ע כבני חנן" ולא לאפוקי מבני חנן.

ע"כ נראה לנו לבאר בצורה פשוטה כהבנת הרע"ב שר"ע דורש את הדרשה: "ואכלת" – פרט לזרע על עקרון הדרשה של בני חנן: "ואכלת" – פרט למוכר. ר"ע דורש מהפסוק, שהזרע – פטור מדאורייתא מתרו"מ ומדרבנן – חייב. לדעתו חייב מדרבנן הוא כאשר זרעים לאחר מרוח, אך לפני המרוח – פטור שאם נגזור גם במקרה זה זה יהיה גזרה לגזרה. חכמים לעומת זאת חולקים על ר"ע וסוברים שאף לפני המרוח יש להפריש תרו"מ במתכוון לזרוע. כך מפורש בירושלמי (פ"ה ממעשרות ה"א) בדעת חכמים.

דברים אלו קשים משתי סיבות:

- א. יש להבין, אם חכמים סוברים כר"ע שזורע אכן פטור מדאורייתא מתרו"מ וכל חיובו רק מדרבנן, מהי באמת סברתם לגזור אף לפני מרוח?
- ב. הרמב"ם (פ"ו מהלכות מעשרות הלכה ג') פוסק שלא כרבי עקיבא, וז"ל הרמב"ם שם:

"אין זורעים את הטבל ואפילו פירות שלא נגמרה מלאכתן אסור לזרוע מהן עד שיעשר".

מקור דברי הרמב"ם עפ"י הכס"מ הוא מהמשנה בפאה האומרת: "וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח. דברי ר"ע". משמע מהמשנה שחכמים חולקים עליו, וכיון שדעת ר"ע היא דעת יחיד הרמב"ם לא פסק כמותו. וזה קשה כי הרמב"ם בהלכות מעשר (פ"ב ה"א) מביא את הדין הנלמד מבני חנוך, ש"הגומר למכור או הלוקח - פטור ממעשרות". ובפשטות אמרנו שגם הזורע - פטור מן המעשר מאותו לימוד, ולפי הירושלמי לימוד זה הוא אליבא דרבי עקיבא ולא אליבא דרבנן!

נראה לע"ד לישב את הקושיא בשני אופנים:

א. המשנה (פ"ה ממעשרות מ"א) אומרת:

"העוקר שתלים מתוך שלו ונוטע בתוך שלו - פטור".

ובמשנה ב' נאמר:

"העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונוטע לתוך שלו לזרע - חייב, מפני שהוא גורן".

מובא בירושלמי שם שמודים חכמים לר"ע בשתילים שפטור מלעשר, ומודה ר"ע לחכמים בבצלים ולפת כשותלם לזרעים שחייב.

החילוק בין זרעים לשתילים לחכמים הוא ששתילים זה "המשכת גידול" בעוד שזרעים זוהי השתמשות בדבר אחרי שנגמרה מלאכתן¹⁰.

מהי סברת רבי עקיבא?

מסביר הירושלמי, שמטרת הנטיעה הנוספת בלפת וצנונות אינה להמשך גידולן אלא לצורך הזרעים, ולכן עקירתן קובעתן למעשר, משא"כ חטים, שמרוח קובען למעשר, וכל עוד לא נעשה המרוח פטורים.

צריך לומר שחכמים סוברים, ששתילים, כיון שהם צריכים עוד לגדול א"א לקרוא לזה גמר מלאכה, אך חטים, כיון שהיתה כבר דישה והבאה לגורן, הרי נעשה שלב מסוים בגמר מלאכה, ולכן חכמים גוזרים במקרה זה אעפ"י שעוד לא היה מרוח.

עפ"י ניתן לומר גם בענינו שחכמים אכן לומדים כמו ר"ע שהזורע - פטור מתרו"מ ומחייבים אותו לעשר מדרבנן. לדעתם גוזרים אף לפני מירוח, אך זאת רק בזרעים (כמו חטים וכדו') אבל בשתילים - לא.

10. תזו"א מעשרות ו' ז'.

ב. אפשר גם להסביר לפי חכמים שהזורע – חייב בתרו"מ מדאורייתא. הם אינם לומדים כר"ע: "ואכלת – פרט לזורע" ואעפ"י כן הם לא יחלקו על הדין שלמדנו מסיפור "בני חנוך".

אכן גם חכמים דורשים את הדרשה: "עשר תעשר... ואכלת – פרט למוכר", ולכן הרמב"ם מביא גם זאת להלכה.

כוונת הירושלמי באומרו: "אתיא ר"ע כבני חנוך" היא, שאת הלימוד הזה או את העקרון הזה של "ואכלת – פרט לזורע", לומד ר"ע מ"בני חנוך". כשם ש"בני חנוך" דורשים: "ואכלת – פרט למוכר", שהתורה לא חייבה את המוכר לעשר כאשר הוא אינו משתמש לצרכי אכילתו, כך התורה לא חייבתו לעשר כאשר הוא משתמש לזריעה.

על ההשוואה האחרונה חולקים חכמים וטוברים שמ"ואכלת" אפשר ללמוד רק פטור למוכר, אך אדם שרוצה לזרוע את תבואתו, אינו שונה מהאוכל ולכן חיובו בתרו"מ הוא מדאורייתא¹¹.

הנפק"מ בין ר"ע לחכמים תהיה, שלפי חכמים חיוב זורע במעשרות יהיה מדאורייתא, ולכן מדרבנן יגזרו חכמים אף במקרה שעדיין לא היה מרוח, משא"כ ר"ע שסובר שחיוב הזורע במעשרות הוא רק מדרבנן לא נגזור לפני המרוח, כי זוהי גזירה לגזירה.

לפי האמור לעיל דין הרמב"ם (פ"י מהל' מעשר ה"ג): "אין מחפים את הטבל ואין זורעים את הטבל", יהיה מדאורייתא.

מובן גם מדוע החמירו כל כך בזרע שאינו כלה עד שאסרו אפילו את גידולי הגידולין, מה שאין כן אם חיוב הזורע במעשרות היה רק מדרבנן כי אז היה קשה להבין חומרה כה גדולה בגידולי גידולין⁸. עפ"י הנפ"מ בין שני התירוצים לשיטת חכמים היא האם חיוב הזורע בתרו"מ הינו מהתורה או רק מדרבנן.

סיכום

א. זרע שאינו נאכל, לא צריך להפריש ממנו תרומות ומעשרות, בין אם רוצים לאכול אותו ובין אם רוצים לזרוע אותו.

מובן שאם זורעים אותו גידוליו חייבים בתרו"מ כדין ירקות רגילים.

ב. זרע הנאכל כגון גרעיני חיטה, בצלצולים או תפוחי אדמה, יש להפריש ממנו תרומות ומעשרות לפני הזריעה בין אם היה גמר מלאכה (של הכנסה לשקים או לאגזיזים), ובין אם הם נזרעים לפני גמר המלאכה.

11. בכך נחלקו המהרשד"ם יו"ד סי' קצ"ב והכפות תמרים סוכה ל"ד ע"ב. לדעת המהרשד"ם הרמב"ם מחייב בתרו"מ מהתורה רק במירח לאכילה אך מירח לצורך דבר אחר פטור מהתורה ולדעת הכפות תמרים הרמב"ם אינו ממעט אלא מירח כדי למכור. ועי' מקורות נוספים ברמב"ם פרנקל ספר המפתח הל' מעשר פ"ב ה"א. ועי' חזו"א דמאי ד' ב' ושביעית א' ה' ובהר צבי או"ח סי' ק"ט שנקטו כהמהרשד"ם. הערת עורך (י.פ.).

יתכן שיש להבחין בדרגת החיוב אם הזריעה היא לפני גמר מלאכה או לאחריה. בראשון החיוב הוא מדאורייתא, ואם לא היה גמר מלאכה החיוב הוא רק מדרבנן.

ג. אם לא הפרישו תרומות ומעשרות – בגידול שזרעו כלה, כגון חיטה שהגרעין נרקב לאחר שהשבולת משרישה ונובטת, גידוליו מותרים – מותר לאכול מהם **אכילת ארעי** ללא הפרשת תרו"מ.

בגידול שאין זרעו כלה כגון בצלצולים או שום וכו' וזרעו טבל גם הגידולים וגידולי הגידולים יהיו אסורים באכילת עראי כי כבר בהיותם עראי שם טבל עליהם, והם יהיו מותרים רק אחרי הפרשת תרומות ומעשרות.